

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پردیس نمین

گروه: زبان و ادبیات فارسی

نقد و تحلیل مضامین یأس آلود در شعر فروغ فرخزاد و اخوان ثالث

استاد راهنما:

آقای دکتر احسان شفیقی

استاد مشاور:

آقای دکتر رامین محرمی

توسط:

سهیلا فخری

دانشگاه محقق اردبیلی

تابستان ۱۳۹۰

تقدیم به:

دو درّ گرانقیمت، پدر و مادر بزرگوارم

و تقدیم به همسر عزیزم که به معنای حقیقی صبور و مهربانند.

سپاس گزاری:

سپاس گزارم از خداوندگار بی همتا که مرا به عرصه ی وجود آورد و با لطف بی دریغش بال و پر آگاهی ام را گستراند تا به این مرحله برسم و فرصتی داشته باشم تا سپاس گزاری کنم از اساتید گرانقدر:

دکتر احسان شفیقی که استادانه راهنمایی این رساله را بر عهده داشتند.

دکتر رامین محرمی که صبورانه مشاور بنده در این پایان نامه بودند.

و دکتر بیژن ظهیری که بزرگوارانه این پایان نامه را داوری کردند.

در آخر تشکر می کنم از همه ی دوستان و عزیزانی که در به ثمر رسیدن این رساله همراه بنده بودند.

نام خانوادگی دانشجو: فخری بیوک آقالو	نام: سهیلا
عنوان پایان نامه: نقد و تحلیل مضامین یأس آلود در شعر فروغ فرخزاد و اخوان ثالث	
استاد راهنما: دکتر احسان شفیقی	استاد مشاور: دکتر رامین محرمی
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: زبان و ادبیات فارسی دانشگاه: محقق اردبیلی	
دانشکده: ادبیات و علوم انسانی پردیس نمین تاریخ فارغ التحصیلی: ۱۳۹۰ تعداد صفحه: ۱۰۰	
کلیدواژه‌ها: یأس فلسفی، یأس اجتماعی، فروغ فرخزاد و اخوان ثالث، شعر معاصر، تفکر خیامی، فمینیست	
چکیده: یأس معنا و مفهومی است که از سرخوردگی ناشی می‌شود. این سرخوردگی ممکن است از عوامل متعددی چون عوامل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی یا فلسفی و... سرچشمه گیرد. اخوان ثالث و فروغ فرخزاد از شاعران برجسته‌ی معاصر ایران هستند که در اشعارشان یأس و ناامیدی بازتاب وسیعی دارد. برای این منظور در پژوهش حاضر با هدف تبیین علل گرایش آنان به نومیدی و یأس بیشتر به تحلیل محتوایی اشعار اخوان و فروغ پرداخته‌ایم. بررسی‌ها در این زمینه نشان می‌دهد که یأس اخوان گذشته از یأس شخصی بیشتر سیاسی و فلسفی بوده و یأس فروغ علاوه بر یأس شخصی، انسانی، اجتماعی و فلسفی است. در اشعار اخوان، یأس شخصی بیشتر در دفتر ارغنون خود را نشان می‌دهد. دفتر زمستان و آخر شاهنامه بیشتر یأس سیاسی و اجتماعی اخوان را به نمایش می‌گذارد و خود شعر «زمستان» بهترین نمونه برای یأس سیاسی اخوان است که وضعیت جامعه‌ی ایران بعد از کودتای ۲۸ مرداد را به تصویر می‌کشد. دفتر از این اوستا مملو از اشعار فلسفی اخوان است. یأس شخصی فروغ نیز در سه دفتر اولش اسیر، دیوار و عصیان دیده می‌شود. در دفتر تولدی دیگر و ایمان بیاوریم به آغاز فصل سرد فروغ، بیشتر با اشعاری با مضامین یأس انسانی و فلسفی مواجه هستیم. اشعار فروغ فرخزاد رویکردی فمینیستی دارد که موجب تشدید یأس و سرخوردگی او شده است چرا که فروغ در خانواده و محیطی زندگی می‌کرد که دیدی سنتی نسبت به زن داشتند و زن در آن تا حدّ ابزاری برای زندگی تلقی می‌شده است. نگرش خیامی از دیگر مؤلفه‌های فکری و مضمونی اشعار اخوان است که بیش‌تر فضای سیاسی و اجتماعی جامعه باعث این نگرش در اخوان شده است.	

فهرست مطالب

فصل اوّل: کلیّات

- ۱-۱. مقدمه ۲
- ۲-۱. تعریف مسأله و فرضیّات ۳
- ۱-۲-۱. سوّالات ۷
- ۲-۲-۱. فرضیه‌ها ۸
- ۳-۱. هدف و ضرورت تحقیق ۸
- ۱-۳-۱. ضرورت تحقیق ۸
- ۲-۳-۱. اهداف تحقیق ۸
- ۴-۱. پیشینه تحقیق ۹
- ۵-۱. روش اجرای طرح ۱۰

فصل دوّم: مبانی نظری

- ۱-۲. تأثیر عوامل سیاسی بر شعر ۱۲
- ۲-۲. تأثیر عوامل فرهنگی بر شعر ۱۴
- ۳-۲. جریان‌های شعری معاصر ۱۷
- ۱-۳-۲. جریان اوّل؛ جریان شعر سنت‌گرای معاصر ۱۷
- ۱-۳-۲-۱. ویژگی‌های زبانی و محتوایی ۱۹
- ۲-۳-۲. جریان دوّم؛ جریان شعر رمانتیک عاشقانه و فردگرا ۲۰

- ۲۰-۳-۲-۱. ویژگی‌های زبانی و محتوایی.....
- ۲۰-۳-۳. جریان سوم؛ جریان شعر رمانتیک جامعه‌گرا و انقلابی.....
- ۲۱-۳-۳-۱. ویژگی‌های زبانی و محتوایی.....
- ۲۱-۳-۴. جریان چهارم؛ جریان شعر سمبولیسم اجتماعی.....
- ۲۲-۳-۴-۱. ویژگی‌های زبانی و محتوایی.....
- ۲۲-۴-۲. اخوان و فروغ؛ دو شاعر برجسته‌ی یأس و ناامیدی در محتوا.....
- ۲۲-۴-۱. یأس و ناامیدی اخوان.....
- ۲۷-۴-۲. یأس و ناامیدی فروغ.....
- ۲۹-۵-۲. یأس و اندوه اخوان و فروغ در فرم شعری.....

فصل سوم: بحث و بررسی

- ۳۲-۱-۳. بررسی مضامین یأس‌آلود در مجموعه دفترهای شعری اخوان ثالث.....
- ۳۲-۱-۳-۱. بررسی مضامین یأس‌آلود در دفتر ارغنون.....
- ۳۵-۱-۳-۲. بررسی مضامین یأس‌آلود در دفتر زمستان.....
- ۴۳-۱-۳-۳. بررسی مضامین یأس‌آلود در دفتر آخر شاهنامه.....
- ۴۶-۱-۳-۴. بررسی مضامین یأس‌آلود در دفتر از این اوستا.....
- ۵۰-۱-۳-۵. بررسی مضامین یأس‌آلود در دیگر آثار اخوان.....
- ۵۲-۲-۳. بررسی مضامین یأس‌آلود در مجموعه دفترهای شعری فروغ فرخزاد.....
- ۵۲-۱-۲-۱. بررسی مضامین یأس‌آلود در دفتر اسیر.....

- ۵۵.....۲-۲-۳. بررسی مضامین یأس آلود در دفتر دیوار.....
- ۵۶.....۳-۲-۳. بررسی مضامین یأس آلود در دفتر عصیان.....
- ۵۸.....۴-۲-۳. بررسی مضامین یأس آلود در دفتر تولدی دیگر.....
- ۶۵.....۵-۲-۳. بررسی مضامین یأس آلود در دفتر ایمان بیاوریم به آغاز فصل سرد.....
- ۷۰.....۳-۳. خیام و نگرش خیامی اخوان
- ۷۰.....۱-۳-۳. ویژگی‌های شعر خیامی و نمود آن در اشعار اخوان.....
- ۷۱.....۱-۱-۳-۳. کشف تناقضات موجود در جهان.....
- ۷۴.....۲-۱-۳-۳. اعتراض.....
- ۷۴.....۳-۱-۳-۳. حیرت و تردید.....
- ۷۵.....۴-۱-۳-۳. پناه بردن به خوش‌باشی‌های تخدیری و دم‌غنیمت‌شماری.....
- ۷۶.....۵-۱-۳-۳. جبرگرایی و پوچ‌گرایی.....
- ۷۷.....۶-۱-۳-۳. زبان طنزی.....
- ۷۷.....۷-۱-۳-۳. مرگ‌اندیشی.....
- ۷۷.....۱-۷-۱-۳-۳. مرگ‌اندیشی خیام.....
- ۷۸.....۲-۷-۱-۳-۳. مرگ‌اندیشی اخوان.....
- ۸۱.....۳-۷-۱-۳-۳. مرگ‌اندیشی فروغ.....
- ۸۳.....۲-۳-۳. بررسی خیام‌گرایی اخوان در دفترهای شعری‌اش.....
- ۸۳.....۱-۲-۳-۳. خیام‌گرایی در دفتر ارغنون.....

- ۳-۳-۲. خیام‌گرایی در دفتر زمستان..... ۸۴
- ۳-۳-۲. خیام‌گرایی در دفتر آخر شاهنامه..... ۸۴
- ۳-۳-۴. خیام‌گرایی در دفتر از این اوستا..... ۸۷
- ۳-۳-۵. خیام‌گرایی در دیگر آثار اخوان..... ۸۹
- ۳-۴. فمینیسم و فروغ فرخزاد..... ۸۹
- ۳-۴-۱. رویکرد فمینیسم..... ۸۹
- ۳-۴-۱. فمینیست لیبرال..... ۹۰
- ۳-۴-۲. فمینیست پست مدرنیسم..... ۹۱
- ۳-۴-۲. نقش فمینیستی اشعار فروغ..... ۹۱
- ۳-۴-۳. تأثیر فروغ در تحولات اجتماعی زنان..... ۹۲

فصل چهارم: نتایج

- ۴-۱: نتیجه‌گیری..... ۹۵
- فهرست منابع و مآخذ..... ۹۷

فصل اوّل

کلیّات تحقیق

انواع ادبی با هر قالب و فرم و محتوایی، اگر چه ممکن است حاصل نوعی شهود هنری و مکاشفه با هنرمند و یا شاعر و ادیب باشد، اما هنرمند و شاعر، مکاشفه و شهودی را که قبلاً به آن رسیده است، وامدار شرایط اجتماعی و سیاسی خاصی است که در آن متولد شده، رشد نموده و بالیده است. برای این که بتوان این خاستگاه و شرایط را عالمانه و پژوهش‌گرایانه تحلیل و تبیین نمود نوع و شاخه‌ای از نقد ادبی که می‌توان آن را نقد جامعه‌شناختی ادبیات نامید به وجود آمد که در پرتو آن محقق می‌تواند با زمینه‌های اجتماعی و سیاسی هر اثری آشنا شود و سیر تحول و فراز و فرود بسیاری از گونه‌های ادبی را ترسیم و تبیین نماید.

در تاریخ ادبیات عرب دکتر شوقی ضیف با نگارش کتاب گران‌قدر «البلاغه تطور و تاریخ» زمینه‌ها و گوشه‌های پنهان بسیاری از تحولات ادبی را روشن ساخت و نقشه‌ی راه نقد اجتماعی و ادبی را ترسیم کرد. شوقی ضیف حتی پیدایش بسیاری از آرایه‌های ادبی و متروک و منسوخ شدن گونه‌های دیگر را با توسل و تمسک به نقد تاریخی و جامعه‌شناختی ادبیات توجیه و تحلیل نمود.

هرچند ممکن است بخش مهمی از ادبیات فارسی چنین نقشه‌ی راهی را برنتابد و نتوان با توجه به مبانی نظری این‌گونه نقد، متون و به‌خصوص شگردها و ترفند و صنایع ادبی را تحلیل نمود، اما بخش عظیمی از ادبیات و شعر فارسی را می‌توان از منظر نقد جامعه‌شناختی و سیاسی تحلیل و تبیین نمود.

از دوره‌های مختلف ادبی ایران، ادبیات دوره‌ی مشروطیت و سه دهه حکومت پهلوی پدر و پسر ظرفیت نقد اجتماعی و سیاسی شگفت‌انگیزی دارند به طوری که اگر بر فرض مثال تاریخ این سده را نانوشته تلقی نماییم می‌توان آن تاریخ را با جست‌وجو در مطاوی شعر و ادبیات این دوره بازنویسی و بازآفرینی نمود و با اعتقاد راسخ می‌توان ادعا نمود که چنین تاریخ فرضی و خیالی چه بسا به حقیقت نزدیک‌تر و و از روح آن سرشار باشد.

یأس و ناامیدی یکی از بزرگ‌ترین معضلات جوانان جامعه‌ی ماست که عوامل بسیاری باعث پیدایش آن شده است. فروغ فرخزاد و اخوان ثالث نیز از شاعرانی هستند که اشعاری با مضامین حزن و اندوه سروده‌اند. در این رساله بیش‌تر به تحلیل محتوایی اشعار اخوان و فروغ پرداختیم و از روش کتابخانه‌ای استفاده کردیم. جامعه‌ی آماری ما در این زمینه کلّیه‌ی دفاتر شعری اخوان و فروغ است.

از مطالب گفته شده می‌توان دریافت که از شاعران معاصر در گروه مردان اخوان ثالث و در گروه زنان فروغ فرخزاد چهره‌ی شگفت‌انگیزی دارند. هر دو به طور منظمی مراحل تکامل فکری و ذوقی را تجربه نموده و آثاری از خود به جا گذاشته‌اند که در حکم آینده‌ای برای تماشای تاریخ سیاسی معاصر است.

از جنبه‌های برجسته و بحث‌انگیز هر دو شاعر یأس غالب بر شعر آن دو است؛ یأسی سیاه و نومیدی دهشت-باری که در آن سوی افق‌های آن از نور و روشنی حتی تصویر و طرح مبهم و گنگی وجود ندارد.

عواملی که باعث سروده شدن اشعاری با مضامین یأس‌آلود در دفترهای شعری اخوان و فروغ شده است بیش‌تر عواملی شخصی، انسانی، اجتماعی، سیاسی و در آخر نیز فلسفی است که سعی کردیم کاملاً تحلیلاً مشخص کنیم کدام عوامل بیش‌ترین زمینه را برای سرودن اشعار حزن‌آلود فراهم کرده است و در هریک از دفترهای شعری کدام یأس بیش‌تر مشاهده می‌شود. ضرورت پرداختن به آثار این دو شاعر و ریشه‌یابی یأس حاکم بر شعر آنان ما را واداشت تا با سه فرضیه یا احتمال وجود سه مرحله از پیدایش و حضور یأس در آثارشان بپردازیم: یأسی شخصی، اجتماعی، یأسی سیاسی و سرانجام یأس فلسفی.

۱-۲. تعریف مسأله و فرضیات

ناامیدی، اندوه و یأس و سرخوردگی از مفاهیمی است که در اکثر آثار هنرمندان و شعرا دیده می‌شود. در میان شاعران معاصر نیز در اشعار فروغ و اخوان از نمود بیش‌تری برخوردار است. غم و اندوه و یأس و ناامیدی در اشعار این دو شاعر، بیش‌تر ناشی از عواملی چون مسائل شخصی، اجتماعی، سیاسی و... است.

در نخستین مجموعه‌های شعری اخوان و فروغ غم و اندوه بیش‌تر ناشی از مسائل شخصی و خصوصی است اما در دیگر مجموعه‌ها رفته رفته گرایش به یأس و ناامیدی اجتماعی دارد و در آخر منتهی به یأس فلسفی می‌شود.

یأس در مجموعه ارغنون اخوان، بیش‌تر اندوه شخصی ناشی از تنهایی، شکست عشقی و فقر اقتصادی است. اخوان با از دست دادن پدر، دختران و دو شوهر خواهرش و هم‌چنین به دلیل غربتی بودنش بیش‌تر احساس تنهایی می‌کرد و این تنهایی و غربت غالباً در اشعار «شکر یک بوسه»، «غریبه» یا «دل در هوای گلشن آزادی» نمود دارد. اندوه دیگرش شکست در ماجرای عشقی ست که زیباترین لحظه‌های زندگی خود را صرف آن کرده بود و اخوان با خاطرات آن زندگی می‌کرد. این احساس اندوه بیش‌تر در اشعار «ورق سوخته»، «چشم‌انداز دماوند»، «نوروز ملول» و «نسیم شهریور» دیده می‌شود. فقر و نداری‌های زندگی نیز می‌تواند از دیگر عوامل مؤثر در این خصوص باشد. (زرقانی، ۱۳۸۲)

اما اخوان اشعار دیگری هم دارد که یأس و ناامیدی آن ریشه در عوامل سیاسی و اجتماعی دارد. زمانی که مصدق نخست وزیر می‌شود فضای حاکم بر جامعه‌ی اخوان فضاییست پر از مبارزه، امید و شور و حرارت. اخوان و جوانان در این دوره بر این امید بودند که جامعه‌ای خواهند داشت بدون اختلاف طبقه و تبعیض و آزادی خواهند داشت جاویدان. هم‌چنین در این دوره است که اخوان جذب جنبش‌های سیاسی می‌شود تا بتواند حقانیت و عدالت را در ایران رواج دهد. اما در سال ۳۲ که کودتای ۲۸ مرداد پیش می‌آید مصدق توسط شاه و دشمنان کشور سقوط می‌کند و اخوان در مسیری که انتخاب کرده بود تنها می‌ماند. چون اخوان در اندیشه‌ی مد نظرش موفق نمی‌شود کلاً مأیوسانه به عالم و آدم می‌نگرد و حتی دیدش نسبت به جامعه عوض می‌شود. در حالی که بسیاری از روشن‌فکران هیچ درسی از این شکست نمی‌گیرند. درد اخوان در این دوره درد اجتماعی است و معتقد است ناامید بودن بهتر از امید دروغین داشتن است و باید تصور درستی از جامعه و واقعیت‌های آن داشت. (کاخ، ۱۳۸۵)

«خانه خالی بود و خوان بی‌آب و نان

و آنچه بود آتش دهن‌سوزی نبود

این شب است آری، شبی بس هولناک

لیک پشت تپه هم روزی نبود». (اخوان ثالث، ۱۳۸۵)

اخوان در مجموعه‌ی خود به نام زمستان ناامیدی خود را به صورتی آشکار به گوش مردم می‌رساند. حتی آشوری نیز به این ناامیدی اشاره می‌کند: «در این کتاب اخوان ناله‌ی دردآلودی دارد و «امید» ناامیدی است که از فریب یک سراب بیدار شده و بیابانی هولناک را در پیش می‌بیند که هیچ امید رهایی از آن نیست و زبان دشنام به همه‌ی یاران نیمه‌راه و نجات‌بخش دروغین می‌گشاید و کشیدن بار دردمندی و شکست جاودانه را چون شهادتی شاعرانه پذیرا می‌شود و خود را چون آخرین معصوم زمانه، خیانت شده، زیان دیده و وانهاد می‌بیند». (آشوری، ۱۳۷۰)

بنابراین اخوان پس از شکست مرداد ۳۲ دچار یک نوع یأس سیاسی می‌شود. از جمله شعرهای سال ۳۲ شعر «فراموش» است که اخوان از مردمی که او و رفیقانش را فراموش کرده‌اند گله و ابراز ناراحتی می‌کند.

اخوان در مجموعه‌ی آخرشاهنامه از سرخوردگی خود و هم‌نسلانش با زبانی یأس‌آلود سخن می‌گوید و خود شعر «آخر شاهنامه» نیز بیان همین درد و رنج شکست و یأس مردم دهه‌ی ۳۰ است. (محمدی آملی، ۱۳۸۵)

تصویرهایی که اخوان در اشعارش به کار برده باز نمایان‌گر شکست و واقعیات روزگارش است و در مقابل این شکست می‌خواهد به گذشته‌ی ایران برگردد تا از این وضعیت نجات یابد و آن را نوعی اسطوره‌ی نجات برای خود می‌داند. آخر شاهنامه نیز از این اسطوره‌ی بازگشت یاد می‌کند. «فاتحان گوژپشت، تیغ‌های زنگ‌خورده، کوس‌های خاموش و تیرهای شکسته تصویرهایی از موقعیت روزگار شاعر است. اخوان می‌خواهد در برابر این شکست به گذشته رجعت کند. در واقع بازگشت به گذشته‌ی پر افتخار نوعی اسطوره‌ی نجات برای شاعر است.» (محمدی آملی، ۱۳۸۵).

در شعر میراث نیز تعلق اخوان نسبت به سنت‌های فرهنگی ایران به خوبی به چشم می‌خورد. اخوان بر این تلاش بود تا میراثی را که از نیاکانش به دست او رسیده احیا کند در اختیار آیندگان قرار دهد. از این رو به فرزندش هم سفارش می‌کند پوستین کهنه‌ای را، که سمبل معنویت و آزادگی است، به عنوان میراث همواره همراه خود داشته باشد و دقیقاً زمانی که می‌خواسته است این میراث را زنده کند کودتای ۲۸ مرداد همه چیز را نابود می‌کند.

« سال‌ها زین پیش‌تر من نیز

خواستم که این پوستین را نو کنم بنیاد

با هزاران آستین چرکین دیگر برکشیدم از جگر فریاد:

این مباد و آن باد

ناگهان توفان بی‌رحمی به پا خواست.» (اخوان ثالث، ۱۳۸۵)

لازم به یادآوری است که اخوان اشعاری هم دارد که در آن تناقضاتی از حیث فرم و محتوا دیده می‌شود. مثلاً در برخی از اشعارش در عین این‌که محتوا و مضمون شعرش یأس است اما اخوان آن‌را با زبان حماسی بیان کرده است.

یأس دیگری که اخوان به آن دچار بود فلسفی است و زمینه‌ی آن شکست سیاسی کودتای ۲۸ مرداد است. اما این واقعه صرفاً منجر به یأس فلسفی نشده است بلکه انگیزه‌ای ایجاد کرده تا اخوان به نفی و انکار همه چیز و همه کس پردازد. در دفتر شعر از این اوستا، زیباترین شعر در بیان یأس اجتماعی و فلسفی شعر «کتیبه» است.

یأس و ناامیدی در اشعار فروغ نیز نمود بیش تری دارد و در نخستین دوره‌های شعری‌اش بیش تر شخصی و در دوره‌های بعد اجتماعی می‌شود. محیطی که فروغ در آن زندگی می‌کرد، خانواده‌ای که پایبند به سنت بود و ازدواج ناموفق همه و همه از عوامل شخصی هستند که فروغ از این‌ها گریزان بود. فروغ در مجموعه‌ی اسیر به خصوص در شعر «اسیر»، اسارت زن را در خانه به خوبی نمایان می‌کند.

در این فکر من و دانم که هرگز مرا یارای رفتن زین قفس نیست

اگر هم مرد زندانبان بخواهد دگر از بهر پروازم نفس نیست. (فرخ زاد، ۱۳۸۳)

فروغ با این محدودیت‌ها در جدال بود و همیشه سعی می‌کرد که این محدودیت‌های سنتی را از بین ببرد. در مجموعه‌ی دیوار به خوبی این مسئله را به تصویر کشیده و در آخر به این نتیجه رسیده که برخوردها امکان هرگونه سنت‌شکنی را از بین برده است. در مجموعه‌ی عصیان، مسأله‌ی جبر و اختیار را مطرح کرده که زندگی در چشم فروغ جست و جویی بی‌سرانجام و تلاشی گنگ است؛ همان‌طور که اخوان نیز در شعر «کتیبه» زندگی را تکراری و دور تسلسل می‌داند.

یأس فروغ در دوره‌ی دوم زندگی‌اش، که با تولدی دیگر شروع می‌شود، بیش تر به خاطر از خود بیگانگی افراد، از دست رفتن هویت انسانی و ارزش‌های والایشان و همچنین اندیشه‌های حقیر و غرایز کوری، که بعضی انسان‌ها دارند، می‌باشد. فروغ از اینان نالان است از این که جهان در حال نابودی است و فقط فروغ است که این تباهی و زوال را می‌بیند. (مشرف آزاد، ۱۳۸۴)

یأس و ناامیدی این دو شاعر تا آن حد است که فقط در محتوا شاهد آن نیستیم بلکه در فرم نیز این یأس و ناامیدی، جلوه‌گر است. اخوان و فروغ حتی در ترکیب‌ها و تصویرهای شعری که می‌سازند یأس و ناامیدی خود را به خوبی نشان می‌دهند. استعارات و تشبیهاتی که در اشعارشان هست همه و همه بوی ناامیدی می‌دهند. مثلاً

در اشعار فروغ: یأس آسمان، وزش ظلمت، سیاهی ظالم، رسالت ویرانی.

«این منم زنی تنها»

در آستانه‌ی فصلی سرد

در ابتدای درک هستی آلوده‌ی زمین

و یأس ساده و غمناک آسمان

و ناتوانی این دست‌های سیمانی». (فرخ زاد، ۱۳۸۳)

در اشعار اخوان: هواهای عفن، آب‌های ناگوار، روح سیاه‌پوش من، پریشان باغ، تیره‌دل دیو صفت.

«خشکید و کویر لوت شد دریا مان

امروز بد و بدتر فردا مان

زین تیره‌دل دیو صفت، مستی شمر

چون آخرت یزید شد دنیا مان». (اخوان ثالث، ۱۳۷۸)

در آخر می‌توان اشاره کرد که یأس فروغ بیش‌تر شخصی و انسانی و یأس اخوان سیاسی و اجتماعی است.

نگرش خیّامی از ویژگی‌هایی است که در بیش‌تر اشعار شاعران به چشم می‌خورد. اخوان ثالث نیز از شاعرانی است که در آثار آن، اشعاری با این نگرش دیده می‌شود. یکی از برجسته‌ترین ویژگی نگرش خیّامی، وجود تناقضات در جان جهان و جهان جان است. تناقضاتی که در اشعار اخوان به خوبی نمایان‌گر است.

فروغ فرخزاد از شاعرانی است که به دلیل دید سنتی نسبت به زن، فرهنگ مردسالارانه و هم‌چنین به علت زندگی شخصی‌اش در محیطی بسته و با جوّی پدرسالارانه رویکردی فمینیستی در اشعارش دیده می‌شود.

۱-۲-۱. سوالات

۱- یأس و ناامیدی فروغ و اخوان در محتوا بیش‌تر نمود دارد یا در فرم؟

۲- چه عواملی باعث حزن‌آلود شدن اشعار فروغ و اخوان شده است و آیا این عوامل در اشعار هر دو شاعر مشترک است؟

۳- آیا اخوان بعد از جریان کودتای ۲۸ مرداد شاعر شکست‌ناامیده شده است؟

۴- آیا گرایش به امید در اشعار این دو شاعر دیده می‌شود؟

۱-۲-۲. فرضیه ها

- ۱- از آنجایی که فرم و محتوا با هم در ارتباط هستند یأس و ناامیدی هم در فرم، هم در محتوای شعر هر دو شاعر نمود چشم‌گیری دارد.
 - ۲- بیش‌تر عوامل شخصی، انسانی، سیاسی و اجتماعی باعث یأس و ناامیدی اشعار این دو شاعر شده، که البته یأس فروغ بیش‌تر شخصی، انسانی، و یأس اخوان سیاسی و اجتماعی است.
 - ۳- برخلاف نظر برخی ناقدان ادبی، اخوان از همان ابتدا راوی قصه شکست بوده یعنی از زمانی که چشم به جهان گشوده با مشکلات زندگی درگیر بوده است. فقر و تهی‌دستی خانوادگی، مرگ پدر و دختر خردسالش، تبعید و زندانی، اخراج از کار تا نافرجامی در عشق، از عواملی هستند که نشان می‌دهد اخوان از همان اوّل نمود شکست بوده است.
 - ۴- با این که در ضمن بعضی از اشعار هر دو شاعر گرایش به امید دیده می‌شود اما چون این امید، اغلب خیالی و شاعرانه است و با واقعیات فاصله دارد باز در آخر و هنگام رجوع به عالم واقعی منتهی به ناامیدی می‌شود.
- ۱-۳. هدف و ضرورت تحقیق

۱-۳-۱. ضرورت تحقیق

طبیعتاً شاعران ما با جامعه در ارتباط هستند و مسائل و مشکلات جامعه بر ذهن و فکر آنان تأثیر گذاشته و بالطبع در اشعارشان منعکس می‌شود. از آنجایی که بیش‌تر مضمون اشعار فروغ و اخوان یأس و ناامیدی است بایستی عوامل یأس و ناامیدی آن بحث و بررسی شود و چون در این زمینه، تحقیق قابل ملاحظه‌ای به عمل نیامده است لذا ضرورت ایجاد می‌کند در مورد عوامل یأس و ناامیدی اشعار این دو شاعر از دیدگاه روان‌شناختی و هم‌چنین از حیث فرم و محتوا تحقیق گسترده‌ای به عمل آید. این تحقیق از نظر جامعه‌شناختی و روان‌شناختی می‌تواند حائز اهمیت باشد.

۱-۳-۲. اهداف تحقیق

- ۱- بررسی یأس و ناامیدی فروغ و اخوان از حیث فرم و محتوا
- ۲- بررسی عوامل یأس و ناامیدی در اشعار این دو شاعر
- ۳- آشنایی با دید این دو شاعر نسبت به جامعه
- ۴- بررسی نگرش ختّامی اشعار اخوان
- ۵- بررسی رویکرد فمینیستی اشعار فروغ

کتاب «کسی که مثل هیچ کس نیست» (۱۳۸۰) مجموعه مقالاتی است درباره‌ی فروغ که پوران فرخزاد آن را گردآوری کرده است. در این کتاب عبدالعلی دستغیب در مقاله‌ی خود جنبه‌های دوگانه‌ی عشق و بیم زوال را در شعر فروغ مورد بررسی قرار داده است.

«باغ بی برگی» (۱۳۸۵) یادنامه‌ی مهدی اخوان ثالث است به اهتمام مرتضی کاخی و مجموعه‌ای است از مقالات، نامه‌ها، شرح خاطرات دیگران در باب اخوان، که مصطفی رحیمی در این کتاب صفحه‌ای از افکار اجتماعی اخوان را بازگو کرده و درد اخوان را درد اجتماعی بیان می‌کند، یا مقاله‌ی «اخوان و فردوسی»، گرایش اخوان به گذشته‌ی ایران و افتخار به ایران باستان را نمایان می‌سازد و می‌گوید که اخوان برای فرار از درد و رنج جامعه و یافتن راه چاره و آزادی است که به گذشته پناه می‌برد.

محمدرضا محمدی‌آملی در کتاب «آواز چگور» (۱۳۸۵) به زندگی و شعر اخوان پرداخته که البته بخش سوم آن شامل چندین مقاله است و مقاله‌ی «اخوان شاعر شکست» در پی اثبات این است که اخوان بعد از کودتای ۲۸ مرداد شاعر شکست نشده بلکه چندین عوامل درونی و بیرونی دست به دست هم داده تا اخوان شاعر شکست خوانده شود.

«شعر زمان ما» نام عام کتاب‌هایی است که انتشارات نگاه هر چند ماه یکی از مجلدات آن را منتشر کرده است. محمد حقوقی در «شعر زمان ما ۲» (۱۳۸۵) در بخش اول، همه‌ی جوانب کار اخوان را سنجیده و در «شعر زمان ما ۴» (۱۳۷۶) علاوه بر بررسی جوانب کار فروغ، بسامد واژه‌های دوره‌ی اول و دوره‌ی دوم شعری شاعر را نیز مشخص کرده است.

مشرف‌آزاد در جلد اول کتاب «پیشادخت شعر» (۱۳۸۴) به زندگی و شعر فروغ پرداخته است که البته بخش‌هایی هم نقد و بررسی، مقالات و خاطرات معاصران را در باب شعر فروغ و فیلم ماندگارش (این خانه سیاه است) شامل می‌شود.

کتاب‌های زیادی در باب فروغ و اخوان نوشته شده اما در هیچ یک از این کتاب‌ها، به صورت تطبیقی و نظام-مند، عوامل یأس و ناامیدی این دو شاعر از حیث فرم و محتوا بررسی نشده و رساله‌ی ما از این لحاظ با این کتاب‌ها متفاوت است.

1-5. روش اجرای طرح

در این کار برای اجرای طرح از روش کتابخانه‌ای استفاده می‌کنیم و بیش‌تر به تحلیل محتوا می‌پردازیم. جامعه‌ی آماری، اشعار فروغ و اخوان است. کتاب‌های مرتبط با موضوع، مورد مطالعه قرار خواهد گرفت و موارد مورد نیاز فیش‌برداری می‌شود.